

GYÓGNÖVÉNYTURIZMUS MEGJELENÉSE A MAGYARORSZÁGI TURISZTIKAI TERMÉKEK PIACÁN

LAKATOS MÁRK

Összefoglalás

A gyógynövények gyűjtése, termesztése, felhasználása évszázadok óta fontos szerepet tölt be. A Kárpát-medence flórájában előforduló gyógynövényfajok széles választékára aligha találunk példát Európában. Magyarország egykor gyógynövény nagy hatalomnak számított, világszerte példaértékű volt a hazai gyógynövénygyűjtés és termesztés, a minőségvizsgálat és a kereskedelem szabályozása. A gyógynövények jelen vannak napjainkban a gazdaság számos területén: gyógyszerként, gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású készítményként, élelmiszerként, élelmiszer összetevőként, kozmetikai termékek alkotójaként. Becslések szerint a gyógynövények gyűjtése, termesztése és feldolgozása továbbá a gyógynövények és gyógynövénytermékek forgalmazása évente mintegy 60 milliárd forintos értéket képvisel. Az elmúlt években a turisztikai termékek kínálatában új elemként jelent meg a gyógynövényturizmus, helyenként önállóan, de a vallási turizmus részeként is fontos szerepet tölt be.

Kulcsszavak: gyógynövény, falusi turizmus, vallási turizmus

THE PRESENCE OF HERBAL TOURISM IN AMONG TOURIST PRODUCTS IN HUNGARY

Abstract

The picking, growing and use of herbs have played an important role for centuries. The wide range of herb species found in the Carpathian Basin is unique in Europe. Hungary used to be predominant in the picking and growing of herbs, their acceptance test and the regulation of trading being exemplary in the world. Herbs are present today at several fields of the economy as medicines, products not classified as medicine, foodstuff, food components and components of chemical or cosmetic products. According to estimates, the picking, growing, processing and selling of herbs along with the marketing of herbal products represent a total value of ca. 60 billion HUF per annum. Recent years have witnessed the appearance of herbal tourism as a new element in the supply of tourist products, being relevant either on its own or as part of religious tourism.

Keywords: herbs, village tourism, religious tourism

Bevezetés

A cikk szerzőjének a gyógynövények gyűjtésével, termesztésével, feldolgozásával és felhasználásával kapcsolatos munkájába fokozatosan beépült a turizmus. Magyarországon fokozott érdeklődés mutatkozik a lakosság részéről a gyógynövények és a gyógynövénytermékek iránt. Az érdeklődő közönség egyik szegmense igényt tart a gyógynövények gyűjtésével, termesztésével, feldolgozásával és felhasználásával kapcsolatos ismeretek iskolarendszeren kívüli megszerzésére is. A szerző célja gyógynövények és a turizmus kapcsolódásának feltárása, a gyógynövényturizmus elhelyezése a turizmus rendszerében, és gyakorlati példák bemutatása.

A téma aktualitása

A téma aktualitásának bemutatásához elengedhetetlen a gyógytermékek legfontosabb hazai jogi szabályozásának ismertetése.

Gyógynövény fogalma: A *legtágabb értelemben* gyógynövényeknek nevezzük azokat a növényeket, amelyeket a hagyományok vagy az irodalmi adatok alapján gyógyítás céljára felhasználtak, vagy felhasználnak. A WHO (Egészségügyi Világszervezet) jelenleg 20 000 gyógynövényt tart számon. *Szűkebb racionális értelmezés szerint* csak azok a növényfajok tekinthetők gyógynövénynek, melyek felhasználást valamilyen hivatalos forrás engedélyezi. [BERNÁTH-NÉMETH 2007]

A szűkebb racionális értelmezés szerint részben elkülönülnek a hivatalos forrásokban rögzített gyógynövények és az ezekben nem szereplő, de a népi gyógyászatban előforduló gyógynövények. Magyarországon hivatalos forrásnak minősül többek között a jelenleg hatályos VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben (*Pharmacopoea Hungarica VIII*), és a közvetlen lakossági fogyasztásra szánt hagyományos gyógynövény-drogokról és azok kiskereskedelemben szokásos kiserelési egységeiről szóló 81/2003. (XII. 23.) ESZCSM rendelet mellékletében rögzített gyógynövények drogjai.

Jelenleg brüsszeli notifikációs szakaszban tart a vidékfejlesztési miniszter rendelet tervezete *az egyes emberi fogyasztásra szánt élelmiszerként vagy élelmiszer összetevőként forgalomba hozható gyógynövényekről*. A jogszabály tervezet hatályba lépését követően várhatóan bővülni fog a Magyar Élelmiszerkönyv melléklete mennyiségi korlátozás nélkül és mennyiségi korlátozással felhasználható gyógynövényekkel. A több területre vonatkozó hatósági szabályozásnak egyes elemei már korábban is ismertek voltak, azonban hazánk EU-csatlakozása merőben új helyzetet teremtett a gyakorlatban a gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású készítmények forgalmazásában.

Európában is egyedülálló módon, 1987 óta létezik Magyarországon a gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású készítmény elnevezésű kategória: az 10/1987. (VIII.19.) EüM rendelet szerint az a termék minősül gyógyhatású készítménynek, amely természetes eredetű anyagot tartalmaz, kedvező biológiai hatása van, orvosi előírás nélkül is alkalmazható, előírászerű alkalmazás esetén egészségi ártalmat nem okoz. (A készítmény kategóriát egyszerűsítve „gyógytermék” megnevezéssel illetik.) Nevezett kategória az Európai Unió jogrendben ismeretlen, ezért az ebbe a kategóriába tartozó készítményeket át kell minősíteni hagyományos növényi gyógyszerre vagy orvosi rendelvény nélkül is kiadható egyéb gyógyszerre.

A már több alkalommal módosított, jelenleg hatályos szabályozás szerint ezek a készítmények lejáratí idejükig, de legkésőbb 2013. április 1. napjáig forgalmazhatóak. Átminősítés nélkül és a határidőt követően történő forgalmazás már csak élelmiszerként vagy étrend-kiegészítőként történhet, de ezekben az esetekben nem lehet gyógyhatásra utalást feltüntetni. Az Európai Unió szabályozás hazai jogrendbe ültetése már 2005-ben megtörtént, de a gyógytermékek forgalmazhatósági határideje leginkább 2011-ben bulvárstílusú címmel megjelent írásokat eredményezett a nyomtatott és az elektronikus sajtóban, méltán felkeltve a lakosság érdeklődését, ezekből idézve néhányat:

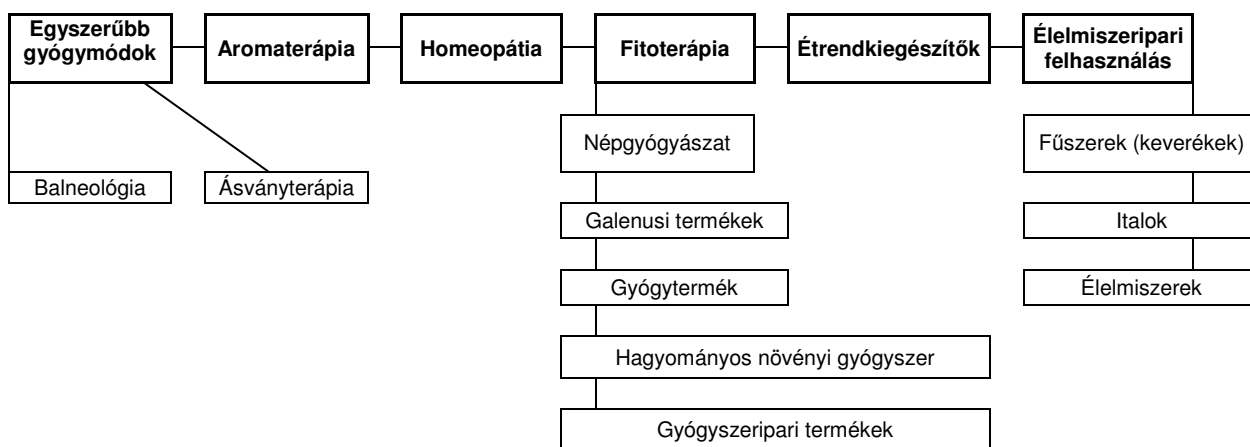
- „Mi lesz a gyógynövényekkel?”
- „Egészség: Gyógynövények és az EU – mi lesz veletek?”
- „Áprilistól lekerülhetnek a gyógynövények a polcokról”
- „Gyógynövények nélkül mi lesz velünk?”

A lakosság döntően egészségmegőrzést, gyógyulást, állapotjavulást, kiegészítő terápiát remél a gyógynövényektől.

A tradicionális gyógyászat és a természetes gyógymódok iránt a világ fejlett országaiban is egyre nagyobb az érdeklődés, ennek következtében az utóbbi 30 évben jelentősen élénkült a nemzetközi gyógynövény-kereskedelem. A tradicionális gyógymódokat előnyben részesítők aránya Németországban 40-50%-ra, az USA-ban 42%-ra, Ausztráliában 18%-ra, míg Franciaországban 49%-ra tehető [FAO, 2004].

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Agrármarketing Centrumának megbízásából 2002-ben készített tanulmány szerint a gyógytermékek vásárlásának gyakoriságát illetően a megkérdezettek mintegy fele általában havonta szokott gyógynövényt vagy gyógyhatású készítményt vásárolni. Harmaduk ennél is ritkábban, negyedévente vásárol be. Az őszi-téli időszakban gyakoribbá válnak a vásárlások, és a megkérdezettek 30%-a vásárol kéthetente vagy gyakrabban. Legritkábban a fiatal korosztály vásárol, míg leggyakrabban a középkorúak és a nyugdíjasok. A nők gyakrabban vásárolnak, mint a férfiak.

A gyógynövényteák, gyógytermékek és más gyógynövény alapanyagú készítmények, például étrend-kiegészítők összforgalma éves szinten Magyarországon mintegy 50 milliárd forint körül mozog. [MTI 2012] A gyógynövények gyógyászati jellegű felhasználását az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra

A gyógy- és aromanövények „gyógyítás” céljából történő felhasználásának főbb területei

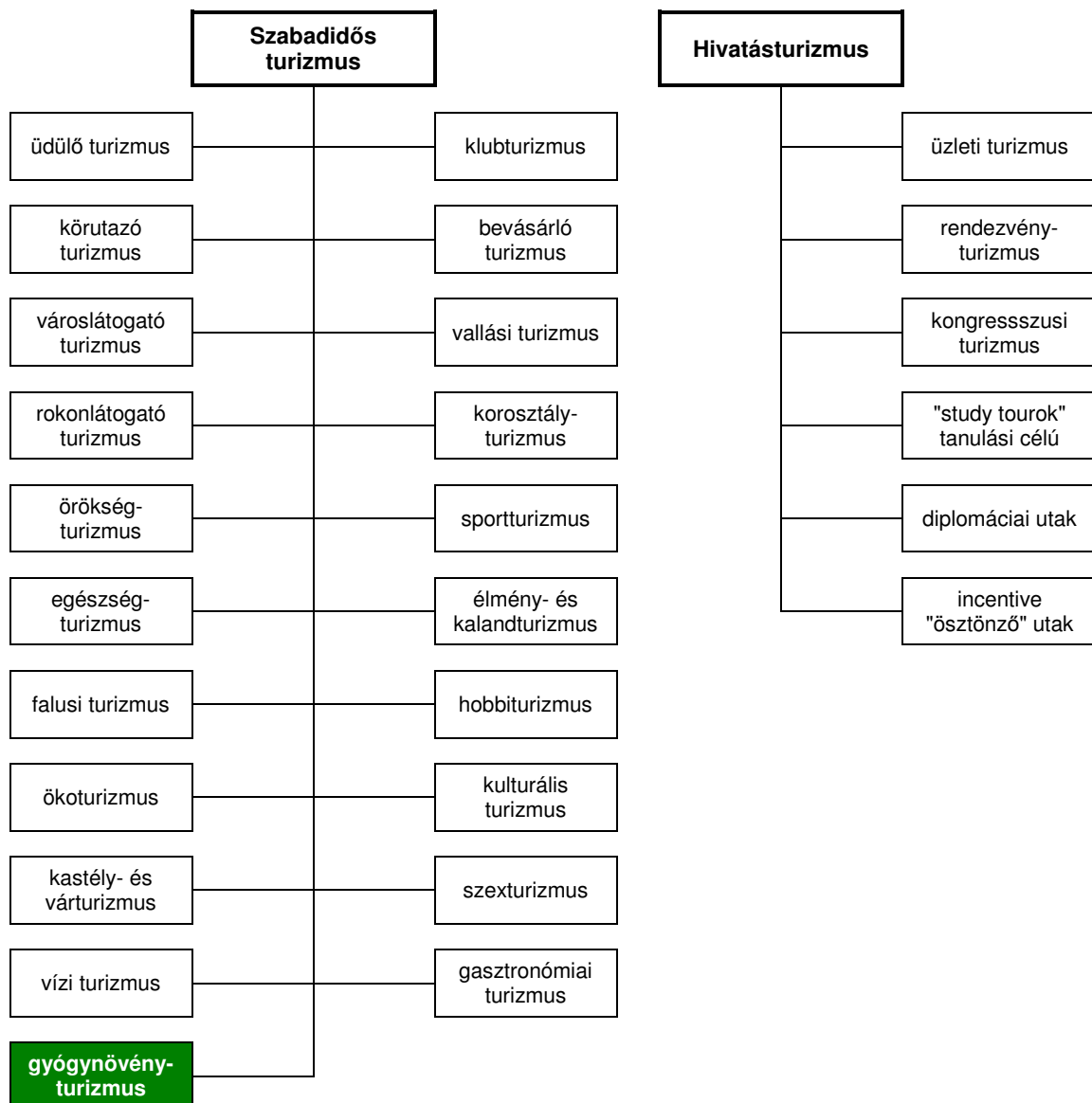
Forrás: [BERNÁTH-NÉMETH 2007]

Elhelyezés a turizmus rendszerében

A *gyógynövényturizmus fogalma*: a gyógynövények gyűjtésével, termesztésével, feldolgozásával és felhasználásával kapcsolatos motivációkkal történő utazás.

A gyógynövényturizmus tartalmát és a kínált szolgáltatást tekintve a turizmus két legfontosabb területén belül a szabadidős turizmus rendszerébe illeszthető be.

A gyógynövényturizmusban történő részvétel saját elhatározásából, munkaidőn kívül történik, ahol a vendég választja meg a desztinációt, több esetben annak hosszát, maga fedezi a felmerülő kiadásokat és költségeket. A gyógynövényturizmus elhelyezését a turizmus rendszerében a 2. ábra szemlélteti.

2. ábra

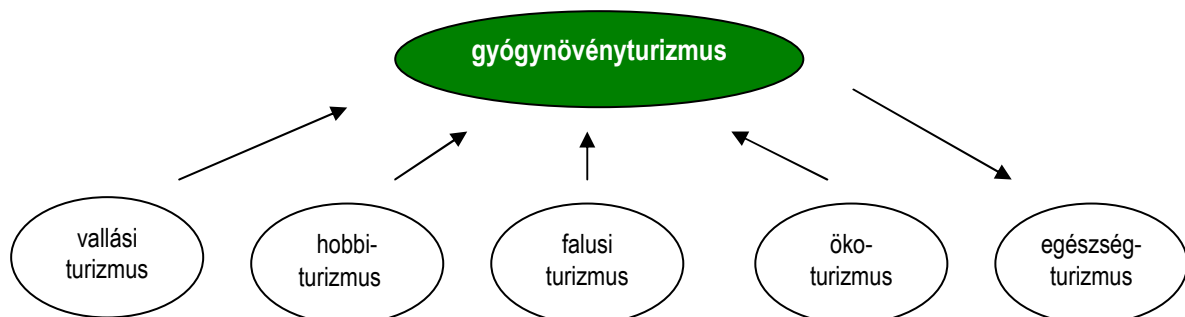
A gyógynövényturizmus elhelyezése a turizmus rendszerében.

Forrás: [BUJDOSÓ-SZŰCS 2012] alapján saját kiegészítés

Kapcsolódási pontok turisztikai termékkel

A turisztikai termékek piacán önállóan is megtalálható a gyógynövényturizmus, azonban több kapcsolódási pont is fellelhető egyéb termékekkel. Kapcsolat figyelhető meg 2011 óta a pannonhalmi vallási turizmussal, ahol az apátság több évszázados tevékenységében mindig is jelen voltak a gyógynövények. A vallási turizmust kiegészítő motivációs elemként jelenik meg a gyógynövényturizmus Pannonhalmán és Bakonybélien, de önálló termékként is megjelenik. A hobbi- és a falusi turizmussal áll kapcsolatban a „Gyógyító növények és ásványok” a Zemplénben megnevezésű desztináció. Az ökoturisztikai termékekkel történő kapcsolódás is megfigyelhető az egyes tájegységekben szervezett botanikai túrák alkalmával. A gyógynövényturizmus motivációs elemként jelenik meg a kulturális turizmusban, ahol vendég más kultúra értékeit kívánja megismerni, és amelyben megjelenhetnek a gyógynövények felhasználásával (is) megvalósuló népgyógyászati elemek. A gyógynövényturizmus és a kulturális turizmus kapcsolódására közelünkben Erdélyben találunk példát, ahol napjainkban is különös jelentőséggel bír a gyógynövények gyűjtése. A gyakorlatban kapcsolódás figyelhető meg a gasztronómiai turizmussal is, hiszen több gyógynövény egyben fűszernövényként is különös jelentőséggel bír, pl. fokhagyma, szurokfű, kakukkfű, de ebben a relációban a gyógyító hatásra való utalás elsődleges.

A gyógynövényturizmusnak az egészségturizmus részeként történő megjelenésére napjainkban még nem találunk példát. Ebben a megközelítésben figyelmen kívül hagyjuk, hogy az egészségturizmus keretében kínált egészségmegőrző-, gyógyító- kiegészítő terápiát megvalósító szolgáltatásokban felhasználhatnak gyógynövényeket. Másik megközelítésben a gyógynövényturizmus részeként jelenik meg az egészségturizmus, hiszen a kínált programok keretében többnyire lehetőség van a gyógynövények alkalmazásával kapcsolatos (szak)tanácsadás igénybevételére, továbbá gyógyteák, teakeverékek vásárlására. A gyógynövényturizmus hazai turisztikai termékekkel való kapcsolódását a 3. ábra szemlélteti.

3. ábra

A gyógynövényturizmus hazai turisztikai termékekkel történő kapcsolata

Forrás: saját szerkesztés

A gyógynövényturizmus hazai megjelenési formái

A turizmus kemény és szelíd formáiba történő besorolást szemléltetnek a hazai turisztikai piacon működő gyakorlatok.

Kemény turizmus

A gyógynövényturizmus kemény formáját jelenítik meg a nagyobb tömegek részvételével megvalósuló programok, úgy pl. a Tihanyi Levendulafesztivál, a Pannonhalmi Gyógynövényhét és a Bükk-szentkereszti Gyógynövénynapok. A programok általában

kötöttek és külső, szervezett irányítás keretében valósulnak meg, szellemi előkészítést nem igényelnek. Lehetőség van szuvenír vásárlására.

Tihanyi Levendulafesztivál

A Balaton-felvidéki Nemzeti Park szervezésében évente megvalósuló program. Tihanyban a levendula fontos agrártörténeti jelentőséggel bír:

Az első levendulaültetvényt 1920-ban Magyarországon Bittera Gyula telepítette Tihanyban, Franciaországból hozott szaporítóanyaggal. [BERNÁTH 2000]

Dr. Bittera Gyulának Tihanyban 60 holdnyi levendula-telepítése pedig Európa-szerte ismeretes. [AUGUSTIN ET AL. 1948]

A nemzeti park 2011-ben nyitotta meg Tihanyban a Levendula Ház Látogatóközpontot, amely bemutatja a Tihanyi-félsziget múltját és jelenét, közöttük a levendulatermesztés hagyományait. A látogatóközpont még nyitásának évében elnyerte "Az év ökoturisztikai látogatóközpontja 2011" címet [www.bfnp.hu].

Pannonhalmi Gyógynövényhét

A Pannonhalmi Főapátság 2011-ben nyitotta meg a Pannonhalmi Gyógynövénykert és Gyógynövényház létesítményeit. Az apátság levendulát, zsályát, citromfűvet, kakukkfűvet és a borsmentát termeszt. A programot színesíti a gyógynövény lepárló üzem megtekintése. Lehetőség van teakóstolásra, szárított levendula, korabeli monostori receptúrák alapján összeállított gyógyteakeverékek, kozmetikumok, likőrök és csokoládé megvásárlására [http://bences.hu].

Bükkszentkereszti Gyógynövénynapok

Bükkszentkereszt hazánk egyik legmagasabban fekvő települése. 2007 óta szervezett gyógynövénynapokat többnyire augusztus utolsó hétvégéjén rendezték. A 2011 évi rendezvény két napja során a becslések szerint az alig 1 200 fő állandó lakossal bíró település mintegy 5 000 látogatót vonzott. A programot természetgyógyászati előadások, gyógynövénykert látogatás, kézműves vásár gazdagítja, és lehetőség van teakóstolásra, szaktanácsadás igénybevételeire, gyógyteák vásárlására is.

Szelíd turizmus

A szelíd turizmus formájára megvalósuló hazai turisztikai termékek piacáról ide sorolhatók a kifejezetten gyógynövény célú szabadidős programok, gyógynövénykertek látogatása, gyűjtő túrák és táborok, amelyek kisebb létszámú csoportokban, egyes esetekben családi, baráti közösségek bevonásával valósulnak meg. A túrák speciális előkészületeket igényelnek: terepi foglalkozáshoz szükséges ruházat és cipő, kés vagy olló, kosár, vászontáska a gyógynövények gyűjtéséhez, az ismeretek rögzítéséhez szükséges jegyzetfüzet, fényképezőgép. Egyes gyógynövénykertek, arborétumok oktató-kutató munka céljára létesültek. A hazai gyógynövényturizmusban szerepet játszó, néhány szabadon vagy feltételeken látogatható kert ismertetése:

Budakalászi Kemotaxonómiai Botanikus Kert

A Gyógynövény Kutató Intézet botanikus kertjét az 1965-ös dunai árvíz elpusztította. 1984-ben készült el az új botanikus kert, amely a világon az első kemotaxonómiai szemléletű rendszertani gyűjtemény. A növényi hatóanyagok alapján történő rendszerezés elmélete a speciálisan, Rolf Dahlgren botanikus fejlődéstörténeti rendszere alapján kialakított ágyásokban szemlélhető [www.gynki.hu].

Gyógynövénykert - Bakonybél

Az 1018-ban alapított monostort 1998-ban újraalapították. A Szent Mauríciusz Monostor gyógynövénykertjében előállított termékek megvásárolhatók. A gyógynövénykert szakvezetéssel látogatható. A monostori gyógynövénykerthez arborétum és gyümölcsös is kapcsolódik [<http://bakonybel.osb.hu>].

Halimbai gyógynövénykert

Esperes-plébános, halimbai gyógyfüves pap tiszteletére nyílt a Dr. Szalai Miklós Emlékház és Helytörténeti Gyűjtemény, Falumúzeum és Oktatókert. Dr. Szalai Miklós szellemi örökségére épülve gyógynövénytúrákat is szerveznek [www.programturizmus.hu/page-halimba-gyogytea-geologia-tura-gyogynoveny-tankert.html].

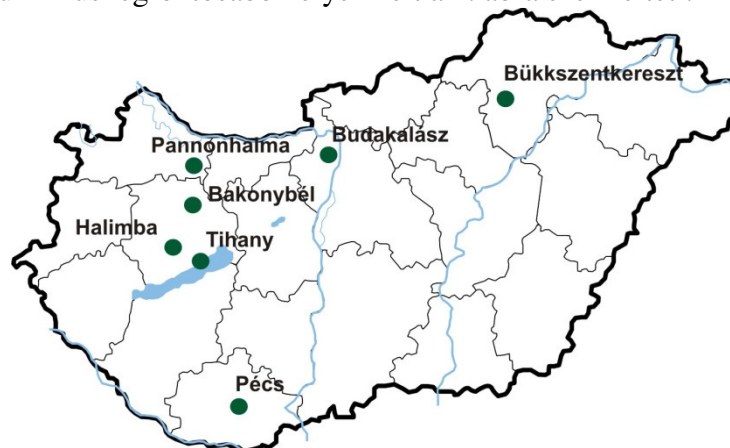
Melius Gyógynövénykert - Pécs

Elsősorban a gyógyszerészképzés igényeinek kielégítésére hivatott a Pécsi Tudományegyetem Farmakognózia Tanszéke által 2008-ban alapított létesítmény. A kertben külön megtekinthetők a Mecsek jellegzetes gyógynövényei. Szabadon látogatható [www.melius.hu].

Gyuri bácsi füvészkertje - Bükkzentkereszt

Szabó György a bükki füvesember az ezredfordulón létesítette gyógynövénykertjét. A kert létrehozásának elsődleges célja kezdetben a levendulatermesztés megvalósítása volt. A fokozódó érdeklődés hatására folyamatosan bővítette a kertben megtalálható növényfajok számát, közöttük a népi gyógyászatban használt gyógynövényekkel. [SZABÓ 2004] 2005 óta érhető el a turisztikai termékek piacán a „Gyógynövénygyűjtő túrák a Bükkben” nevet viselő ajánlat, amely Szabó György a bükki füvesember és a miskolci Szerviz Iroda Kft. együttműködésében valósul meg. A speciális turisztikai termékben 2012-ben évi hét alkalommal, turnusonként maximum 25 fő részvételével kínálnak túrákat [www.szerviziroda.hu]. A résztvevők között orvosok, gyógyszerészek, egészségügyi szakdolgozók is jelen vannak. A túrák egyik állomása a bükkzentkeresztai gyógynövénykert. Az itt megtalálható közel hatvanféle gyógynövény mellett a terepi túrákon ismerkednek meg gyógynövényekkel a résztvevők.

A gyógynövényturizmus legfontosabb helyszíneit a 4. ábra szemlélteti.

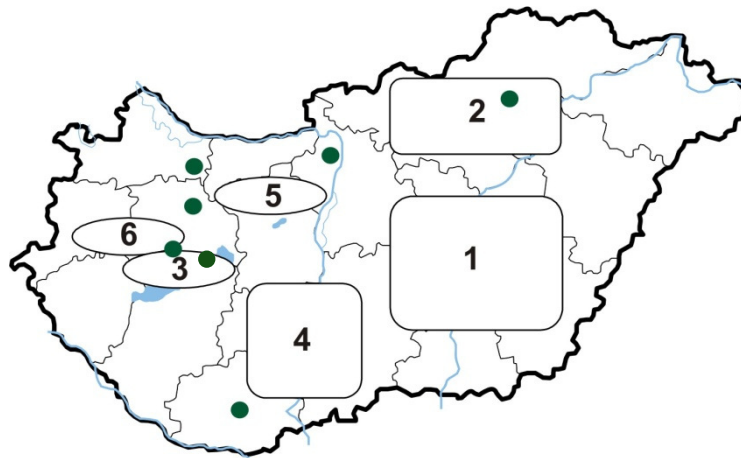

4. ábra

A gyógynövényturizmus legfontosabb helyszínei

Forrás: saját szerkesztés

Jelentős átfedést tapasztalunk, ha térképet összevetjük a történelmileg kialakult gyógynövénytermelési régiókkal (5. ábra).

1. sz. régió: Nagyalföld; 2. sz. régió: Északi-középhegység; 3. sz. régió: Balaton és környéke;
4. sz. régió: Dél-magyarországi termőtáj; 5. sz. régió: Bakony-Balaton felvidék; 6. sz. régió: nyugati termőtáj

5. ábra

A gyógynövényturizmus legfontosabb helyszínei és a történelmileg kialakult gyógynövénytermelési körzetek.

Forrás: [BERNÁTH-NÉMETH 2007] nyomán saját kiegészítés

Konklúzió

A jogi szabályozás jelenleg kedvezőtlenül hat a hivatalos forrásokban nem szereplő, de a népi gyógyászatban alkalmazott gyógynövények forgalmazására. Az élelmiszer vagy étrend-kiegészítő termékeken nem lehet gyógyhatásra utalást feltüntetni. A gyógynövényekből előállított készítmények iránt fokozatosan növekszik az érdeklődés. A lakosság már nem csupán gyógyulást, állapotjavulást, egészségmegőrzést remél a gyógynövényektől, hanem egyre növekvő igényként jelentkezik a gyógynövények gyűjtésével, termesztésével, feldolgozásával és felhasználásával kapcsolatos ismeretek megszerzése. Ezen igények kielégítését szolgálják a gyógynövények köré szerveződő turisztikai termékek a szabadidős turizmusban. Megállapítható, hogy a gyógynövényturizmus Magyarországon a turisztikai rendszerek egyik legfiatalabb elemének tekinthető. A gyógynövényturizmus önálló turisztikai termék, de több ponton kapcsolódik számos turisztikai termékhez.

Irodalomjegyzék:

AUGUSTIN, B. - JÁVORKA, S. - GIOVANNINI, R. - ROM P. [1948]: Magyar gyógynövények. Földművelésügyi Minisztérium, Budapest

BERNÁTH, J. [2000]: Gyógy- és aromanövények. Mezőgazda Kiadó, Budapest.

BERNÁTH, J. – NÉMETH, É. [2007]: Gyógy- és fűszernövények gyűjtése, termesztése és felhasználása. Mezőgazda Kiadó, Budapest

BUJDOSÓ, Z. –SZŰCS, CS. [2012]: Beer tourism: theory and practice. Tourism and Innovation Journal 2012.1. (in print)

FAO [2004]: Trade in Medicinal Plants. Economic and Social Department – FAO, Rome.

MTI [2012]: Lehetőségeket keres a magyar gyógynövényágazat. Magyar Távirati Iroda, Budapest

SZABÓ, GY. [2004]: Javasasszony unokája. Szerzői magánkiadás.

Elektronikus források:

Balaton-felvidéki Nemzeti Park: www.bfnp.hu Letöltés: 2012. január 15.
Halimbai gyógynövénykert: <http://www.programturizmus.hu/page-halimba-gyogytea-geologia-tura-gyogynoveny-tankert.html> Letöltés: 2012. február 25.
Gyógynövény Kutató Intézet: www.gynki.hu Letöltés: 2012. január 8.
Melius Gyógynövénykert: www.melius.hu Letöltés: 2012. február 25.
Pannonhalmi Főapátság: <http://bences.hu> Letöltés: 2012. január 8.
Szabó György: www.gyogytea.hu Letöltés: 2012. február 27.
Szent Maurícius Monostor: <http://bakonybel.osb.hu> Letöltés: 2012. február 27.
Szerviz Iroda Kft.: www.szerviziroda.hu Letöltés: 2012. február 27.

Szerző:

Lakatos Márk
mérnök tanár
Károly Róbert Főiskola
3200 Gyöngyös, Mátrai út 36.
mlakatos@karolyrobert.hu